

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ TESTÜLET.

FŐMUNKATÁRS:

VÁRADI KÁROLY.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KISS SÁNDOR.

Rovatvezetők: BENEDEK SAMU, HEGEDŰS ISTVÁN, PARÁDI KÁLMÁN.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr. Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illető a szerkesztőhöz (lakik Ovár. Bástyaútcá 1. szám alatt); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — Propper Ferencz egyleti pénztárnak címén — a kiadó hivatalba (csillagútcá, 7. sz. a.) küldendők.

A felekezeti iskolák kiközösítése.

I.

Aggasztó jelenségek kényszerítenek rá, hogy hozzá szóljunk e kérdéshez. Közvetlen közelünkben népes és tekintélyes protestans egyházközségek kezdik tömegesen — s mondhatnók: egész tüntetéssel — feladni s megszüntetni iskoláikat. Legalább szél-tében fenyegetőznek vele.

Nem régiben olvashattuk a „Kelet“-ben, hogy Marosvásárhelyt az ev. reformátusok — tudomásunk szerint — elég népes és tekintélyes egyházközsége elhatározta, hogy a jövő tanévtől kezdve minden népiskoláját megszünteti. Legközelebbről meg — nem kis bámulatunkra — a kolozsvári ev. ref. ekklésia utánozta e példát, a menyinyiben, a múlt hó 20-án tartott gyűlésében, nem nagy szavazattöbbséggel ugyan, de mégis kimondotta, hogy a jövő tanévtől kezdve ő is megszünteti minden népiskoláját, s illetőleg feladja mindnyáját a városnak, hogy állítson helyükbe (ha tud) községi iskolákat.

Bármennyire legyünk is barátai a községi iskoláknak, lehetetlen, e híreknek örülnünk. Már csak magában az ok is, a melyért ez elhatározások hoztattak, kizárja örömünket. Hiszen, a mint szavabevehető emberektől halljuk, ez az ok nem egyéb, mint hogy mind a két egyház deficitekkel küzd; a deficitnek pedig sehol és semmiféle alakban sem örvendhetünk. Hogyan örülhetnénk hát éppen akkor, a mikor iskolák — s meggyőződésünk szerint nagy részben éppen virágzó iskolák — megszüntetését vonja maga után.

Mert: ki és mi biztosít arról, hogy a megszüntetendő iskolák helyébe éppen anynyi számú, vagy nekik legalább értékben megfelelő, sőt náluknál még jobb iskolák lépnek?

Viszonyainkat ismerve: senki és semmi bizony! Túl vagyunk már azokon az időkön, a mikor a községi iskolákért, sőt sokszor talán azoknak csak a nevéért is, szinte versenyezve szorták a pénzt a községek és az állam. Ma ugyan ember legyen, a ki az úgynevezett „rendszeresített átalányok“-nál csak valamicskével is többet présel ki részükre belőlük. Az állampénztár üres és adós, s a községek elszegényedtek, sőt majdnem kimerültek.

De biztatna bár jövőnk, a béke áldásaival s állami biztonságunk s megmaradásunk garantiáival! Hanem erre most még csak gondolni is vakmerőség. Politikai láthatárunkon egyik sötét felhő a másikat kergeti, mint mikor vihar kavarog felettünk. A parlamentek hangos beszédei s a diplomaták siri némasága egyaránt azt hirdetik nekünk: készüljetek még roszzszababra, várjátok a legroszzszabbat!

Imé: egy röpké pillantás a helyzetre meggyőzhet mindenkit arról, hogy ez idők ugyan nem alkalmasak arra, hogy még a módosabb egyházközségek is most hágyják fel és szüntessék meg azokat az iskoláikat, a melyeket elődeik anynyi küzdelemmel s áldozattal teremtettek meg, s ugyan ezekkel s hozzájuk még nehéz szenvedések árán is tartottak fenn századokon át. S éppen ez az, a miért a vett híreknek nemcsak nem örvendünk, hanem ellenkezőleg félve-félünk a következéseiktől. Hiszen, mi lesz hazánk szép fejlődésnek indult elemi tanügyéből,

csak pár év alatt is, ha a Kolozsvár és Marosvásárhely nyújtotta példát a többi egyházközségek is tömegesen követik? Pedig: hány lehet jóval szorongatottabb, sőt nyomorultabb helyzetben közülök ama vezérszereplésre hivatott egyházaknál!

Ezt azonban nem azért írjuk, mintha a kérdéses két ekklesia anyagi állását valami rózsás színben látnók. Jól tudjuk, hogy a felekezeti, áldozatra kész buzgóság napjainkban nagyon is megcsökkent. Elhisszük tehát, hogy nekik is vannak bajaik, szükségük, — kivált, ha az utóbbiakat maguk is rohamosan szaporítják. Azt azonban el nem hihetjük, hogy mindketten éppen annyira rossz helyzetben volnának, hogy miatta egyszerre minden iskoláikat meg kellene szüntetniök. Lehet, hogy az új idők fokozottabb, mert sokszor még mesterkéltten is igen feleslegzett igényei szerint nem bírják fenntartani mindeniket. De ezért egyszerre kell-e feladni mindnyáját; s ezt éppen akkor, a mikor nem igen van, a ki vegye?

Aztán hogyan adnák át? ... Átadhatnák-e a megszüntetendő iskolákkal s az ő terheikkel együtt azok minden vagyonát is? Nehezen hisszük; sőt nem is hihetjük. S nem hihetjük ezt nemcsak a már többször megneveztük két egyháztól, hanem a példáikat követni akaró többiekéről sem. Legfeljebb sok tatarozásra, ha nem éppen újjá építésre váró iskolai épületeiket adnák át (olyan a milyen butorzatukkal s felszerelésükkel) ideiglenes használatra, illő bér mellett mindnyájan. A fenntartásról s a tanító személyzet fizetéséről hadd gondoskodjék a község vagy állam; s adja meg pontosan a bért is, mert erre, valamint a megszüntetéssel járó kiadási megtakarításokra — végromlással fenyegető deficitjük törlesztése végett — nekik elkerülhetetlen szükségük van. Különben nem szolgálhatják specialis egyházi érdeküket: a vallásos-érület és élet ápolását. Pedig ez az ő fő-fő missiojuk; a tanítás és nevelés ügye inkább községi, állami vagy társadalmi érdek!

Ha még ezekhez hozzáveszszük, hogy a papok és esperestek, meg a curatorok és presbyterek kezdik unni az apró-cseprő iskolák gondját, az ő ügyesbajos dolgaik evidentiában tartását, s ezért azt a sok gyűlésezést, iskola-vizsgálást, kimutatás-készítést; vagy ellenkező esetben meg azt a sok hivatalos megintést, dorgálást; a mit ma mind megkíván, de a mikről — a megtételük után is — vajmi keveset tud, vagy legalább is keveset beszél a világ: ezekkel körül-

belől érintettük mindazon okokat és viszonyokat, a melyek miatt és a melyek között felekezeteink — úgy látszik — rendre-rendre kezdenek a régi merev ellentállásból abba a másik szélsőségbe esni, hogy már maguk sürgetik iskoláik kiközösítését.

Mintha csak nem is ők képezték volna, 9—10 évvel ezelőtt, az új népoktatási törvénnyel szemben azt az erős ellenzékelt, a melyért akkor — anynyi jóakaratú capacitatioval, az alkotmányos uton hozott törvényre való kemény hivatkozással, sőt tyúkkal, kaláccsal fogdosással is — alig lehetett egy kis területet hódítani valamelyik felállítandó, de a felállítás előtt már rég gyehegnára kárhoztatott állami, vagy községi nepskola részére!

Bizony, azok közül, a kik hallották és látták, hogyan tüntettek az új törvény ellen presbyterek és consistorok, papok és püspökök, — szóval: laicusok és nem laicusok — kevesen hitték volna, hogy a nagy megtámadásokban részesült actio már néhány rövid év múlva ilyen szomorú reactiot szüljön! De megszülte, mert maga sem volt helyes irányban vezetve. És ide jutva — okulás kedvéért s a nélkül, hogy recriminálni akarnánk — lehetetlen fel nem említenünk tanügyi politikánk néhány ide vágó tévedését.

Helytelenül választott, sőt hamis volt már a jelszó is, a mely alatt az actio megindult: „rosszszak a felekezeti iskolák s nem is lehetnek jók; el kell törölni hát mindnyáját!“ Ez a három kis mondat, így összefoglalva, s hozzá még túlbuzgó vagy esztelen kolomposok szájába adva, végtelen sokat értett nekünk. Sohasem is hiszem el, hogy éppen így gondolták, s így adták volna ki jelszólul a vezető reformerek. Legfeljebb az elsőnek igazságát észlelték és érezték nagyjában ők is; s ezt a haladó kor követelményeivel szemben — kivált úgy általánosságban, mint mondva volt — nem is tagadhatta el egyetlen igaz tanügybarát, vagy őszinte hazafi sem. S ennek tudata és constatalása elég is lett volna a békés fejlesztés megindítására. Hanem nekünk, a hosszszas elmaradás után, rohamos haladás kellett! Legalább így akarták a kissebb vezérek, a kiknek csak ilyenkor jut feltűnőbb szerep. Hogy tehát ilyenre bűzdítanak, hozzátoldották az elsőhöz a másodikat; a a tömeg pedig, a mely építés idején is előbb és inkább csak rombolni szeret, mert egy része csak így kap jövedelmező munkát — következtetés képpen kivonta belőlük a harmadikat. S ezzel megkezdődött

— a „hajrá!“, a melyben kézzel ugyan nem dúltak fel egyetlen felekezeti iskolát sem, de szóval és szitokkal majdnem porba és sárbarántották mindnyáját.

Erre — a felekezetek is összefogtak, aztán a mint békében ritkán, de nagy veszedelem idején annyiszor tették már. Elgondolták, hogy múltjuk meg van támadva; érezték, hogy ambíciójuk meg van sértve; s féltették talán jövőjüket is. Kimondották tehát: de most már azért sem engedünk egy jöttát sem!

S kezdetben csakugyan nem is igen engedtek; sőt elkezdettek maguk is buzgólkodni elhagyatott iskoláik felsegélésében. E közben az állam, hogy megmutassa: milyen népiskolákat kíván, egyre állítá fel a mintaszerű állami iskolákat; s később — a mint bőven szórt pénzével sikerült megnyerni egyes engedékenyebb vagy haladni akaró községeket, s ezzel bennök és általuk elnémítani az egymásra irigykedő felekezeteket — a községeket is. Ez volt a magyar tanügy legszebb időszaka; melyben az állam és egyház, s a politikai és egyházi hatóságok nemes versenyre keltek egymással azért, hogy melyik teremtsen és tartson fön több jó iskolát.

Ámde e szép időszaknak is megvoltak a magatevédesei, hogy ne mondjuk bünei, a melyeknek már is adjuk az árát.

Ilyen volt, egyebek közt, az a sokszor emlegetett — pénzszorás. Ebben azonban korántsem azt sajnáljuk, hogy az állam az utóbbi 10 év alatt népnevelési czélokra is elköltött egy pár milliót. Nagy ideje volt, s bár költöhetett volna többet! Hanem éppen mert keveset költöhetett, s másnemű kiadásaihoz képest e czélra aránylag valóban csak keveset is költött: e keveset legalább mind a legjobb számítással s első sorban a legégetőbb szükségek fedezésére kellett volna felhasználnia. Hanem: nem éppen így történt a dolog! Csak kétes hitelű experimentatiókra is ezerek mentek el! Aztán, a mit iskolákra adtak is, azt se mind oda adták, a hová leginkább kellett. Nem is adhatták, mert erre teljesen ismerniök kellett volna a helyzetet; ezt pedig felületesen is csak alig ismerték. Bizonyítja ezt, s ezzel együtt előbbi állításunkat az is, hogy a mikor az állam — ez a nagy, de azért mégis gyakran szédelgő biztosító társulat — kiküldötte az „újkori hódítás“-ra a maga mozgó ügynökeit: kevés kivétellel ezek is, mint más életbiztosítók agensei, a biztosítandó iskolák közül a betegeket s egészségeseket egyaránt s válogatás nélkül kezdték fogdosni.

S könnyű volt a fogdosás, mert a szövetségbe lépni akaróktól nem ők kérték a pénzt, hanem magok kínálgatták még a módosabbakat is vele. „Minél több községi és állami iskola!“ — ez volt a jelszó; s ennek meg a végrehajtása terén sokak részéről az lett a legnagyobb érdem, ha a legjobb felekezeti iskolákat hódíthatják el vele, s a reá adott foglaltóval. Sokat is gondoltak ők arra: hiszen ezek — egy kis buzditással — magukra is fenntarthatnák, sőt még meg is jobbíthatnák magukat! Példa, vonzó példa kellett nekik; s ezt, ha tehettek, a legnagyobbak közül ragadták ki. Tudták jól: kevesebb lesz a bajuk vele, mintha a gyengébbeket állítják lábra. Ézért az ilyeneket egy előre meghagyták a felekezeteknek. Legfeljebb jó drága erősítőket és orvosságokat rendeltek a számukra rófnai récipéken; hanem ezek azokat nem vették bé, sőt meg sem is csináltatták. Nem telt ki az áruk az ekklesia ládjából! Ekkor az inspectorok elkezdették küldözgetni a dorgatoriumokat az illetők tutoraira, — sőt határozottan megírták nekik, hogy ügyeljenek jobban az árváikra, mert különben elveszik tőlük. És ezekre az írásokra kezdik most azt felelgetni a tutorok: „jőjenek s vegyék hát el, mert úgy sincs semmi hasznunk s gyönyörünk benne!“

S ha még csak a valóban árvák, és gyengékei felelgetnék! . . . De, a mint a czikkünk elején idézett példák mutatják, úgy látszik: elragadt a kór a jobbakra is. S ez az, a mi minket is aggaszt; s ezért lesz e kényes kérdéstről néhány szavunk még a jövő számban is, — ha ugyan addig, a most elmondottakért, halálra nem kárhoztatnak.

Váradi Károly.

VIDÉKI TANÜGY.

I.

A kényszeroktatás következményei.

Népoktatásügyünk mostani gyors fejlődésének korszakában észre sem vesszük, hogy míg az elméleti téren egymást váltva rohamosan hozatnak felszínre a legüdvösebb eszmék, addig a felállított elvek gyakorlati foganatosítása csak lassan és vontatva történik.

Az elmélet gyors léptekkel halad; de a gyakorlati alkalmazás messze maradván ballag utána.

Némely eszmének a sorsa az, hogy a szakirodalom terén mint buborék tűnik fel, s elpattanva ismét alámerül, a feledékenység tengerébe. Viszont egy má-

sik meg azért nem érvényesül, mert a keresztülvitele oly uton s oly eszközök által vétetik czélba, a melyek a sikert, a megfelelő jó eredményt kétségessé teszik.

Ezen igazságok gyakran tűnnek fel azon egyén szemei előtt, ki a vidéki tanügyet szemléli s haladásában figyelemmel kíséri.

En azt hiszem, hogy hazai népoktatásunk ügyének épp oly hasznos szolgálatot tehet egy ily szemlélő az által, ha a gyakorlati alkalmazás terén az akadályokat felismerve s azokra rámutatva, eltávolításuk mikéntjére is irányt és utat mutat; s így az eszmék megtestesítésére, gyorsabb haladására foly be: mint az, a ki újabb meg újabb eszméket hozva felszínre, az elméleti tért, az eszmék világát gazdagítja.

Nem felesleges tehát, ha olykor vissza tekintünk gyors utunkban, hogy láthassuk, hogy az elhintett magvak miként nőnek, fejlődnek-fáradtságos munkánk után.

Ily szempontból tekintve, jó ez uttal megállapodnunk a kényszeroktatás következményeinél, s vizsgálunk: vajjon az eddigi eredménnyel meg lehetünk-e elégedve; vagy szükséges leendő más eszközök által s más uton foganatosítani ez elvet?

Népoktatásunk ügyének felvirágzása szükségesképpen feltételezi az általános tankötelezettséget s a tanköteleseknek kivétel nélküli pontos iskolába járását.

Hazafias kormányunk, mihelyt a reformok terére lépett, nem is késett ezen eszme valósítását törvény által biztosítani. Be lett hozva a kényszeroktatás. Tudjuk a törvény világos szavait, mely szerint a hanyag szülő pénzbírsággal fenytendő. A hanyag szülőket, az iskolamulasztókat pedig a tanító jelenti be az illető helyre hetenkint.

És ez eddig jól is van, legalább a papíron szépen hangzik! Hanem lássuk most már az alkalmazását; lássuk: hogy állunk itt is? A tanév megkezdése előtt az illető lelkészek kiírják az anyakönyvből a tankötelesek névsorát és átadják az iskolaszéknek. Erre az iskola megnyitásával a gyermekek egy része iskolába kezd járni; azonban többen elmaradoznak. Most a tanító átveszi a névsorokat, az iskolába nem járó növendékeket kiírja s átadja az iskolaszéknek. Ez meg a községi előjárásnak teszi át; az előjáróság pedig meg büntetni, s szedi fel a büntetés pénzeket kiméletlenül, mint a rendelet hangzik.

Lássuk már most az érem másik oldalát!

A szegény falusi nép a mai nyomorú anyagi körülmények közt alig képes a mindennapiját fedezni, övéit ruházni. Hanem azért jó az executio s a királyi adóba elveszik ágyneműjét, vagy marháját. Másnap jó a községi előjáróság s a megmaradt részt lefoglalja iskolai büntetésbe. Igen természetes, hogy ekkor a nép elkeseredése tetőpontra hág. Dühös indulatában megy a bíróhoz, s most fenyegetve, majd sirva, kéri a büntetés elengedését (Nem is hittem volna, hogy a komám uram ilyen ember legyen“ stb.) A bíró pedig kezeit

dörzsölve szépen kimentí magát azzal, hogy neki az iskolaszék adta át János bá nevét büntetés végett.

Nosza: most megy az atyafi az iskolaszéki elnökhöz, s ezt is meg admonialja*) a maga módja szerint. („Bizony: nem hittem volna, hogy kigyelmed is ennyire rosszát, kárát akarja a szegény embernek!“) Itt is kész a mentség: a tanító a hibás; ő írta ki, ő jelentette fel!

No most, tanító: te mivel mented magad? A nép dühös, s az ő bösz haragja ellened zúdult! Hiába mentegetődzöl a törvényt, jót-akarásoddal stb. Hallasz mindjárt olyan imádságot, nemesak a szobádban, hanem az egész utcán, a melyből egy betűt sem találhatsz meg az imakönyvekben. Hallják ezt a tanítványaid is, hallja az egész község. „Te vagy a község átka, te sem vagy jobb az adóvégrehajtónál, te rossz, semmi ember!“ S még jó: ha ezzel beéred!

Ne tűnjék fel e kép túlságosan festettnek. M... a községben egy ily felbőszült ember fejszével rohant a tanítóra; egy más A...s községben meg vád lett bejelentve a tanító ellen s az ügy most a tanfelügyelő előtt áll. A nép egy része vádól, a más bizonyít. S ha a tanító ideiglenesen van választva, bizonyos lehet, hogy a következő évben kereshet magának más szállást.

Ezen s ehhez hasonló jelenetek után emberünk, a ki most már a falú „bűnbakk-ja“, íróasztalához ül, élvez egy paedagogiai kézikönyvet vagy szaklapot és olvassa: „A családnak és iskolának a legjobb egyetértésben kell lenni; szülő és tanító kölcsönös és barátságos öszszműködése hozza meg a tanítás eredményét... A tanítónak birni kell a gyermek szeretetét, bizalmát, hogy vezetni tudja, mint akár a szülő. Oda kell működnie, hogy mindig úgy álljon a gyermek előtt, mint egy példánykép, hogy a tanítványa követhesse mindenben stb. Család és iskola egymás kiegészítő részei lévén, munkálj azon, hogy a jó viszony meg legyen szülő és tanító között, különben minden munkád hasztalan fáradtság!“ ...

Szép eszmék, üdvös gondolatok, melyekre azonban gyakran huznak keresztet a kényszeroktatásnál eléforduló incidensek.

Ily esetben elképzelhetni egy jóra való tanító helyzetét; el lehet gondolni a verejtékes küzdelmet, melyet naponként ki kell állania.

Méltán kérdehetjük tehát: hogy ama szép paedagogiai elvekből mit és mennyit valósíthat?... A legtöbb esetben semmit! Mert: vajjon mikép sikerülhet neki kezeltfogva működnie azon szülővel, ki mint barátságosan ellenség áll vele szemben? ... Mikép szerzi meg a gyermek bizalmát, szeretetét, a ki előtt úgy van a szülők által feltüntetve, mint roszakaró, üldöző ellenség? ... Bizony ezek oly kérdések, melyekre felelni a legjobb esetben is nehéz.

*) Székely szójárás. B. B.

Imé: mennyi baj, mennyi nehézség merül fel azon egyetlen, csekélynek látszó okból, hogy a tanító írja ki bűn tetés alá a mulasztó növendékeket!

De hát ezen nem lehetne-e segíteni? Nem lehet a tanítót kihagyni a végrehajtás factorai közül, s nem lehetne-e meghagyni öt hivatásának szent oltára körül?

Én úgy hiszem, hogy igen. Hiszen, miért ne lehetne a mulasztók kiírását egyenesen a hetenként vizsgáló iskolaszéki tagra bízni, a ki minden megjelenése alkalmával névsort olvashatna s a hiányzók neveit magával vive, illető helyére szolgáltatná?

Vagy ennek mellőzésével az iskolaszéket, a község előljáróját lehetne kötelezni a mulasztók számbavételére épp úgy, mint a tanítót.

Volt még más módozat is felhozva a sajtó terén, mely szerint a kényszeroktatást egyszerűen és üdvösen lehetne keresztül vinni. Mindez azonban eddig figyelmen kívül maradt.

Anynyi bizonyos, mert a tapasztalat világosan mutatja, hogy az eddigi gyakorlaton változtatni kell, ha nem akarjuk az oktatás sikerét kockára tenni. „Több út vezet Rómába!” Miért ne keresnők fel s választanók a legegyszerűbbet?

Éppen ezért óhajtandó, hogy szakirodalmunk ezen kérdéssel tüzetesen foglalkozzék. Így a tárgyat minden oldalról jól megvitatva, annak idejében, akár az egyetemes tanító-gyűlés által, akár emlékirat alakjában a vall. és közok. ministerium tudomására lehetne hozni, a minek folytán szorgalmazhatnók az idevágó törvény-cikk mielőbbi revisióját.

Bartha Béni.

KÖNYVISMERTETÉS.

II.

A második újonnan kiadott tankönyv, melyet ez alkalommal ismertetni szerencsém van, ily cím alatt jelent meg: „Föld- és természetrajz népiskolák számára. Kiadta Jánosi Ferencz, tanár Ötödik megjobbított kiadás. Budapest, 1876. Franklin-társulat, ára 40 kr..“

Ezen tankönyvről, fájdalom, nem mondhatjuk el, hogy a népiskolai tankönyvekhez kötött kívánalmaknak csak legalább részben is megfelel. Az van ugyan a borítékára írva, hogy már ötödikszer jelenik meg új és megjobbított kiadásban, de én azért mégis csak azt mondom rá: vajmi keveset javíthatott rajta írója minden új kiadás alkalmával, hogy végre is olyannak maradt, a milyen. — De lássuk magát a könyvet, a melynek első része a földrajzot, második része a természetrajzot tartalmazza; és pedig az adott sorrendet megtartva, vizsgáljuk elsőben is a földrajzi részét.

A mint tudjuk, minden tárgy tanításának megvan a maga módszertani elvei és szabályai, a melyeket a népiskolai tankönyvíróknak minden esetben figyelembe kell venniök, ha nem akarják, hogy művek csak

nevét bitorolja a népiskolai tankönyvnek. Minél inkább ignorálja valamely tankönyvíró könyve tárgyának módszertani elveit, annál kevésbé lesz műve hasznavehető. Így, a ki földrajzi tankönyvet akar írni, annak legalább ezt az egyszerű mondatocskát ismernie kell: „Haladj tanításodban a közelebbiről a távolabbira, az egyszerűről az összetettre!“ De lássuk csak: tudta-e az előttünk álló tankönyv írója ezen elvet; és ha tudta: mennyiben alkalmazta?

Szerzőnk a régi hagyományos eljárást követve, a földet legelőbb is mint egészet veszi tárgyalás alá, s így halad annak részeire, a földrészekre; tehát nem a gyermek közvetlen környezetéből indul ki és halad a távolabbira, a synthetikai tanmenet szerint; nem is az egyszerűről az összetettre; hanem megfordítva: az összetettől az egyszerűre, a távolabbiról a közelebbire, analitikai tanmenet szerint. Eljárása e szerint a fennebb ismertetett elvnek éppen a felforgatása.

Jánosi ur e könyve első pontjában — igen helyesen — a látkört és a világtájakat ismerteti, a miből azt hinné az ember, hogy ezzel akar a szülőföld (vagy otthon) tüzetes ismertetésére kiindulni. De ő ezt tán csak azért teszi, hogy földrajzi tanításában ezek többé elő se forduljanak. Minek is? Hiszen már a második lapon megtanulja a gyermek, hogy a földnek legnagyobb részét egy terjedelmes víztömeg borítja, mely ocean-vagy világtengernek nevezetik, s mely csaknem mind összefüggő levén, a szárazföldet mindenfelől körülveszi.“ A következő 10 sor betanulása után pedig már azt is tudhatja a jámbor tanítvány, hogy mi az a sziget, félsziget, földnyelv, hegyfok, földszoros. Tehát már a tankönyv második lapján 10 sorban egyszerre 5 önálló földrajzi fogalommal jöhet tisztába. Átalában igen jellemző e könyvre nézve, hogy az első és második lapon, csak alig 3 oldalnyi helyen, csupán a következő földrajzi fogalmakat véli szerző a tanítvány fejébe verhetőnek: „látkör, láthatár, világtáj, ocean- v. világtenger, kontinens, sziget, félsziget, földnyelv, hegyfok, földszoros, alföld, hegy, domb, halom, hegytető, hegyhát, hegycsúcs, fennlapály, hegység v. hegylánc, hegységrendszer, tűzokádó hegy, barlang, bánya, hegynyílás, hegységzoros; forrás, esermély, patak, folyó, folyam, fő-folyó, mellékfolyó.“ Tehát csak 32 önálló földrajzi fogalmat vél szerző ilyen kis helyen tisztába hozottnak. És ez így van a könyv 10 lapján keresztül! Később is, hogy módszeres (?) eljárásában következetes maradjon a szerző, midőn a földrészek ismertetésére kerül a sor, megmondja ugyan a gyermeknek, hogy „a föld öt részei közül Europa érdekel bennünket legközelebbiről,“ de azért mégis előbb tárgyalja Ázsiát és csak azután következik a minket legközelebbiről érdeklő Europa; utána meg a többi földrészt, megismertetvén sorjában mindegyiknek a hegyeit s azután a folyóit. Ezután adja Europa országainak rövid átnézetét s ennek keretében Magyarország földrajzát. Magyarország 4 kerületét elég kimerítően tárgyalja; azonban Erdélyt, ezt a mostoha gyermeknek, fájdalom, nem bocsátja az anyaország kebelére, a másik 4 testvér mellé ötödik kerületül. Ezért, ha nem tudnók, hogy úgynevezett tudósféle emberrel van bajunk, azt hinnők, hogy szerzőnk nagyon el lehet maradva a világtól, ha még 1876-ban, a mikor könyvét már 5-ször jobbította meg, sem tudja, hogy édes hazájához ez a kicsiny gidres-gödörös Erdély is hozzá tartozik; sőt vele egy és elválaszthatatlan egészet képez. Hanem ennél még botrányosabb gondatlanság, sőt éppen megbotránkoztató bűn, hogy az a Jánosi Ferencz, a ki „Ma-

gyarország alkotmánya" megírásáért első rendű állami pályadíj rakott zsebre, nagy hazafias ömlengéssel szórul-szóra így szól e könyve 32-ik lapján: „Az ausztriai birodalom (!) legszebb gyöngye a Magyar királyság, mely a következő országokból áll: 1. Magyarország. 2. Erdélyország. 3. Tótorország és Horvátország“ és így tovább. Alább pedig a következők állnak: „A magyar királyság főbb hegységei ezek: 1. A Kárpát-hegység, kezdődik a Duna mellett Pozsonynál és innét Máramarosig magyar hazánk határát képezi; továbbá (értsd: a hon határain kívül Szerk.) körülveszi Erdélyt kelet és délfelől s az alsó Dunánál végződik.“ Ugy hiszem, az elmondottakhoz nem kell magyarázni; hanem annyit még sem hallgathatunk el, hogy a míg az anyaország más négy kerületének 10 levelet szentel a szerző, addig az erdélyi részeknek alig juttatott 10 sornyi helyet egész könyvében.

Ezek azok, miket a könyv tartalmára nézve elmondandóknak tartottam, s a melyek után nem láttam szükségesnek, hogy szerzőnk egyéb adatai valóságának is részletesen utána nézzek.

Nyelvészeti tekintetben sem elégheti ki e könyv igényeinket. Minden áron népies nyelvezettel akar írni a szerző, de azt gyakran a semmit mondásig viszi; s a rozsz és hiányos meghatározások éppen megszámlálhatatlan mennyiségben találhatók föl könyvében. Ezek után a Jánosi-féle földrajzról elmondottakat a következőkben foglalhatom össze:

1. Szerző e könyve megírásában nem érvényesítette a módszertannak a földrajz tanítására vonatkozó elveit és szabályait, hanem e helyett a legmódszertelemből eljárást követte.

2. Erdélyt mint külön országot említi és oly hiányosan tárgyalja, hogy egész ismertetése csupán a megyék- és székeknek a régi beosztás szerint való felsorolására szorítkozik.

3. Nyelvezete és meghatározásai is oly hibásak, hogy e tekintetben sem felel meg a jó tankönyvhez kötött igényeknek.

A most ismertetett Földrajzzal egybefoglalt Természettanról akarok még pár szóval megemlékezni.

Jánosi ur a természetrajz tárgyalását, mind a 3 országban általános szervtannal és terminológiával kezdi. Az Állattanban először adja az állat fogalmának meghatározását; ezután ismerteti az állat szerveit, külső- és belső tagoltságát; ezt követi az állatok osztályozása, a rendszerisme. Ennyiből áll az állattan általános része. A különös részben mindig előre bocsátja a szóban forgó állatosztály általános jellegzését, meghatározását, s csak azután tér az egyes osztályok egyes állataira.

Hasonló eljárást követ a Növénytanban is. Itt is könyvének egész 10 levelén keresztül nem találunk egyebet, mint általános meghatározásokat és rendszertant. Csak az ezután következő 17 levél tartalmazza az egyes növények leírását, a különös részt.

A könyv utolsó részében az Ásványtant találjuk; természetesen az általános rész itt is megelőzi a különöst, s illetőleg a leírókat.

Ezek előrebocsátása után a munka ezen részéről mindössze is kevés a mondandóm.

Hiszen, már régóta meg vannak a természetrajz tanításának alapelvei állapítva. Ezek egyike a tanítónak a következőket mondja: A tanítás a természetrajz mind

a 3 országában valódi természeti testek szemléltetésével és leírásával vegye kezdetét, nem pedig az általános szervtannal (organographia) és terminológiával. Ez utóbbi csak eredménye legyen a tanításnak. Ezt mondta, és pedig éppen nem ma napság mondta, a jó nevű Lüben.

Hanem azért a Jánosi-féle Természettanban mind ezeket megfordítva látjuk! Szerző az absztraktról halad a konkrétúra, és az összetettől az egyszerűre. Ezért Természettan tárgyi helyességének részletes átvizsgálását nem is tartottam elkerülhetetlenül szükségesnek. Nézetem szerint népiskolai tanításban fődolog a miként, vagyis a módszer; s csak azután következik a mi, vagyis a tárgy. Ennélfogva annak, a ki a népiskolák számára szánt tankönyve megírásában a módszertan helyes elveit tekinteten kívül hagyja, vétek lenne a könyvét iskoláinkban meghonosítani; és ha egy időre szükségből bevettük is, kötelességünk a szükség kiszorultával föle mielőbb megszabadulnunk. Ezt pedig annál is inkább megtehetjük, mert — hála a népiskolai tankönyvirodalom fejlődésének — ma már a népiskolának csaknem minden tantárgyára rendelkezünk módszeres tankönyvekkel.

Kniszbach Alajos.

EGYESÜLETI KÖZLEMÉNYEK.

Az új népiskolai tanterv.

II.

A II.—VI. osztály olvasási tantervét csaknem egészen helyesnek találjuk. Mivel azonban a terv helyenként tanmenetszerű, óhajtottuk volna, hogy az olvasókönyv kezelésére nézve is adott volna némi újítást. Nevezetesen: miként viszonyítandó az a többi tantárgyhoz? E mellett figyelmeztethette volna arra is a tanítót, hogy az elbeszélő és leíró olvasmányok, a mennyire lehet, alkalmoszerűek legyenek. Ennek hozzátétele óhajtandó lett volna annál is inkább, mert — fájdalom! — naponként tapasztaljuk, miszerint sok helyt az olvasókönyvben követett rend szerint tárgyaltnak az olvasmányok, holott ezek sem a tárgyak fokozatos, sem gyűrűzetes fejlődésére tekintettel nincsenek és nem is lehetnek.

A II. oszt. írási tantervére azon észrevételünk van, hogy, ebben az ütenyírás és vezényszóra való írás össze van tévesztve, pedig e kettő nem ugyanaz; mert míg a vezényszóra írásnál a betűalakok milyenségéhez kell alkalmazkodnunk, addig az ütenyírásnál ezt figyelembe nem vehetjük, s csakis arra ügyelünk, hogy a betűk egyes részei ugyanazon időtartam alatt végeztesenek el. Ezért csak annyit kellett volna a tervbe fölvenni, hogy az egész osztálylyal egyszerre és pedig vezényszóra gyakoroltatja az írást.

A III. osztály tanterve az írás gyakorlásának 3 fokozatát vagy módozatát veszi fel. Mi ezek mellé, úgy ezen osztályban, valamint a többiekben is, még kettőt óhajtottunk volna felvenni, u. m. az utánírást pl. könyv-

ből, és a diktálás után való írást. Ez utóbbi által a hallás utáni írásban, az előbbivel meg a hű másoláshoz megkívántató gondos megfigyelésben és türelmes kitartásban gyakorolja magát a gyermek. E mellett midkettő alkalmas a helyesírás gyakorlására is.

Ugyanezen osztálynál a következő tételt sem hagyhatjuk szó nélkül: „Az osztatlan, egy tanítóval bíró iskolában, midőn a köztanítás zavarása nélkül megeshetik, egy ügyesebb gyermek vezetése alatt üteny szerint írat az egész osztálylyal.“ Véleményünk szerint úgy az osztott, valamint az osztatlan népiskolában az ütenyírást — vagy jobban mondva: vezényszóra írást — csak akkor gyakoroltassa a tanító, ha annak vezetésére ő maga rá ér. Kivánjuk ezt azért, mivel osztatlan iskolában, a fennidézttük esetben, a kellő fegyelem fenntartása zavartatnék; e mellett azért is, mert a vezényszóra íratást csak értelmes tanító vezetheti helyesen. Gyermektől ezt nehezen várhatjuk.

Az V. és VI. osztály írási tanterve igen sokat kíván; főleg ha tekintettel vagyunk arra, hogy e tárgyra az osztatlan iskolában hetenként csak 1 óra jut. De lássuk ezt részletesen. Az ide vágó pont így kezdődik: „Irat történelmi feladatokra rövid elbeszéléseket.“ Ez nagyon kétértelműleg hangzik. Talán csak nem témákról íratást kíván? Ha ezt, akkor idéznünk kell Kehrnek azon ide is nagyon találó szavait, hogy a népiskola nem a productio, hanem a reproductio helye. Miként alkosson újat az, ki alig hogy alkotva lett? Ta-

lán inkább az lett volna ide felvehető, hogy történelmi olvasmányokból kivonatokat készítnék, avagy kikeresik az olvasmányokból a vezéreszméket, a melyeket aztán időnként legfeljebb szabadon kibővíthetnek. Tovább így szól a terv: „Irat természeti tárgyakról vagy egyes tárgyakról leírásokat.“ Itt is csak reproductiót kívánjunk. Általában azt hisszük, hogy a népiskolában csak oly feladatok adhatók emlékezetből való leírásra, s nagy ritkán szabad átdolgozásra, a melyek tárgyai a gyermek tapasztalata körébe esnek, s melyek e mellett az iskolában előzetesen meg is lettek beszélve.

Végre így fejezi be a tanterv az írásra s illetőleg fogalmazásra vonatkozó útását: „Irat azután leveleket, kérvényeket, majd készített számlákat és egyszerű számviteli számadásokat.“ Az elősorolt ügyiratokra vonatkozólag meg kívánjuk jegyezni, hogy ezek közül is igen sokat, még pedig nagy részben ki sem is vihették követel a népiskolától az új tanterv. Ugyanis az okés ügyiratok szerkesztése több érettséget, s különösen jóval több élettapasztalatot kíván, mint a menyinyivel a népiskola növendékei e korokban még bírhatnak. Ezért az elősoroltakból csakis a rövidebb levélké, s az egyszerű számlák és nyugtatványok fogalmazását kellene a népiskolában gyakoroltatni; a többit pedig az ismétlődő iskola számára kellene fenntartani.

(Folytatjuk.)

T Á R C S A

Rousseau „Emil“-jéből.

IV.

„Minden állat éppen annyi tehetséggel bír, a mennyi élete fenntartására szükséges; egyedül az embernek vannak fölös számú tehetségei, és nem saját szerű-é, hogy éppen ezen fölösleg okozza nyomorúságát?“

S nem saját szerű-é, hogy éppen ezen fölösleg okozza nyomorúságát, kérdezzük még egyszer Rousseauval?! Oh, bizony saját szerű! Mert, ha csak élete fenntartására volna tehetsége az embernek, nem volna közöttünk annyi nyomorult, nem volna annyi gaz. De az embernek vannak tehetségei, melynek segítségével haladhat az élet végcélja felé; tökéletesedhetik, s e munkája az, mi által másokat és magát is annyiszor oda dönti a nyomor karjai közzé.

A lélek nem heverhet parlagon. A gyermekkorban tiszta lapot képez, de jaj annak, kinél piszkos indulatok jeleivel íratik bé!

Az állatok nem gondoskodnak a holnapról soha;

csak a mai nap szükségleteit igyekeznek megteremtteni. Nem így az ember! Ritka, s vagy teljesen elbukott, vagy ügyefogyott ember az, kinek eszébe ne jutna, hogy holnap is nap lesz!... És ma az anyag éli világát. Ember, ember ellen küzd; veszedelmes harcz folyik az életben: az anyag harcza. Mikor az anyag harczot kezd: felül kerekednek a nemtelen tulajdonok, és szerencsétlen, nyomorult lesz az ember, kinek pedig az életfenn-tartására szükséges tehetségein feljül, még vannak más tehetségei is.

De hát vannak-e valóban? Vannak igen is, és ezek felhasználásától függ az élet csendessége, nyugodtsága és boldogsága. De hol, kitől és miképpen tanulja meg az ember e fölös tehetségeket helyesen használni?

Családi élet és iskola a ti nevetek: a lélek tehetségeit helyesen használni tanító mester. Hoszszú név, de jó. Korán sem tett eleget a család hivatásának, midőn gyermekét világi kincsekkel gazdagon bocsátja szárnyaira; ha meg nem tanítá arra is, hogy kell azokat helyesen használni embertársai javára; hogy kell megtakarítani és hogy kell szaporítani! Avagy ki volna elég balga: jógazdának tartani azt, ki éveken

keresztül csak megtartani tudta vagyonát, de hozzá szerezni nem tudott? A holt tőke, legyen az bármily nagy, elveszett az életre, el a társadalomra nézve. Az iskola korántsem teljesíté feladatát, ha a gyermek lelkét hasznos ismeretekkel töltötte meg, de egyszersmind meg nem tanítá arra is: mint kell azokat az életben felhasználni és értékesíteni! Nyomorult nevelő az, ki inti ugyan növendékét, s igazgatja lábait a helyes ösvényre, de maga útát mutatni nem mer elindulni, félvén, hogy a járatlan ösvényen majdan ő is elbukik.

A cél tehát nem lehet más, mint az élet fenntartására szükséges tehetségeinken feljül maradókat a magunk tökéletesítésére s embertársaink javára üdvösen használni fel. Erre tanítsátok gyermekeiteket apák és anyák; ezt véssétek növendékeitek szíve táblájára nevelők! Így nem lesznek nyomorultak belőlük, mert nem fognak arra törekedni, hogy fölös tehetségeiket embertársaik ellen használják fegyverül. Ha e cél csak megközelítőleg is eléretik: tisztúlni fog a börtönök levegője, s az igazságszolgáltatásnak nem kell lihegve sietnie, hogy klienseinek eleget tegyen.

A társadalmi visszasságok, és az államfelforgató lázadások vég okai rendszeren a helytelenül felhasznált fölös lelki tehetségek. Igyekeztek ezeket szabályozni, rendes mederbe szórítani, s akkor a nyugodt, boldog élet fényes derűje mosolyog le a társadalom minden rétegére. Addig tapogatódzunk a sötétben, mert nem tudva helyesen felhasználni fölös számú tehetségeinket: nyomorultakká tesznek azok!

A gondtalan gyermeki lelket igyekezzünk tehát nemessé tenni. Az ifjú fában hirtelen fogamzik meg a nemes galy, míg a vén sebét sem bírja befórni, — s végre is megöli az.

Juttassuk tudomására a gyermeket lelki kincseinek; s adjuuk nemesen foglalkoztató munkát elibe, hogy megszokv az, ne kívánja meg a csillogó, de erkölestelen tettek utánzását. Így lelke tulajdonává levén a nemes, nem fog nyomorútlenni fölös tehetségei miatt!

Gajmossi Iván.

(Folytatjuk.)

VEGYESEK.

SZIGLIGETI EDE.

Sz. 1814. márcz. 18. † 1878 jan. 19.

Ki annyszor könnyezetté s nevette meg nemzetét: itt hagyott ő is; eltávozott örökre, hogy annál fájóbban érezzük, milyen kevesen vagyunk! De ránk hagyá legálább drága örökséget: az általa újjá teremtett s virágzásra emelt magyar színmű-irodalom virágaiban, s nemzeti színművészetünk úgyé diadalra juttatásában. Fárad-

hatatlan munkásságú életének emlékében pedig ránk hagyta azt a példát, hogy a ki szíve hivatásának egész odaadással s törhetetlen kitartással szolgál: küzdhet, szenvedhet és csalódhatik talán sokat; de végre is sikert arat, s így élte alkonyán nem éri az a legkeserűbb csalódás, hogy hasztalan követte szíve nemes ösztönzését. — Gondoljunk erre gyakran, s ennek hű követésében őrizzük meg áldott emlékét a nagy léleknek, a melyen annyi igaz öröme és keserű fájdalma rezgett át nemzetének!

— Örök emléket állított magának a volt Aranyosszéknek — a régi székely székek eme legkissebbikének — közbirtokossága, azzal a nemes elhatározásával, a melyről nem régiben értesítének a helyi lapok. Ugyanis: ez a legnagyobb részben egyszerű földmives gazdákból álló közbirtokosság, a múlt hó 20-án tartott ülésében, összes közös vagyonát a volt szék területén felállított s felállítandó községi iskolák részére ajándékozta. Áll pedig e nagyszerű ajándék: 30,200 frt. tőkepénzből, 100 kataszt. holdnyi fekvő birtokból és a Veresmart nevű községben levő korcsma-régáléből. — Méltán mondá ez örvendetes hír közlésekor a „Magyar Polgár“, hogy „le a kalappal!“; s méltán a „Kelet“, hogy ennél „nagyobbszerű tettet a szék története alig képes felmutatni!“

— Tantestületünk bánffy-hunyadi köre még a múlt év deczemb. 22-én megtartá alakuló gyűlését, M.-Valkón. Az erről beküldött jegyzőkönyv tanúsítja, hogy e derék körünk a töle megszokott régi buzgósággal lát az új egyl. évben is üdvös munkája után. Ha közlendőink halmaza s lapunk kimért tere nem gátolna, örömmel írónk ki a gondosan szerkesztett jegyzőkönyv főbb tényeit; de így kénytelenek vagyunk, e kettőnek közlésére szorítkoznunk. Sikerült nyilv. tanítást tartott a kör újra megválasztott, buzgó elnöke — Kilyéni Endre — az el. népisk. 6-ik osztályában, a mennyiségtani földrajzból; G a g y i S a m ú, felső népisk. igazg., pedig igen időszerű értekezést olvasott fel a „népiskolai kézimunka-tanítás szükségességéről.“ — Reméljük, hogy ez értekezést, a melynek tételeit a kör tagjai is mind elfogadták, talán már legközelebből közölhetjük.

— Wagner László, a kir. műegyetemen a mezőgazdaság- és erdészettan nyilvános rendes tanára, 1878. január hó 1-től elvállalta a „Földmívelési érdekeink“ és a „Falusi gazda“ szerkesztését. Ajánljuk ezen két jeles, képes gazdasági szakközlönyt a magyar gazdaközönség pártfogásába. A „Földmívelési érdekeink“ című hetilap előfizetési ára egész évre 6 frt., a „Falusi gazdá-é“ 3 frt. Az előfizetési pénzek Légrády testvérekhez (Budapesten, V. nádoruteza 6 sz.), a lap szellemi részét illető közlemények pedig Wagner László czime alatt (Budapesten, V. Erzsébet tér 10 sz.) küldendők.

— Kerestetik a „Család és iskola“ 1-ső évfolyamából a 8-ik szám. A ki e számot szerkesztőségünkhöz beküldi, annak, az érette szabott árt — köszönetünk mellett — szívesen megadjuk.

— Ujabbán megjelentek s Stein J. helybeli könyvkereskedésében kaphatók: 1. Zsebnaptár, néptanítók számára, az 1878. évre; szerkesztette György Aladár. Ára 1 frt 20 kr. 2. Tanügyi zsebnaptár 1878-ra; szerkeszt. Wockenbergyula. Ára 1 frt 20 kr. (Beküldetett.)